

Jacques Cauvin: *The Birth of the Gods and the Origins of Agriculture*. Cambridge University Press Cambridge 2003. 259 str.

Jacques Cauvin strávil mnoho let zkoumáním počátků neolitu na Předním východě. Tomuto tématu se věnoval jak po stránce terénního výzkumu ličivých lokalit, tak vytvářením nových hypotéz vysvětlujících transformaci pohyblivých skupin lovců-sběračů v zemědělské vesnické společnosti. „Zrození bohů a vznik zemědělství“ bylo poprvé publikováno v autorově mateřštině (fr.) v roce 1994 a vzbudilo značný ohlas. Důvodem byla originální syntéza procesů kulturní změny, které započaly před 14 000 lety a jež podle Cauvina není možné zdůvodnit ekologicky ani materialisticky. Kniha je rozdělena do tří částí:

„Vznik zemědělství“ se týká úplných počátků neolitu. Důraz je kladen na období 10 000–9500 BC, které je spojováno s kulturou khiamian (palestinská lokalita El Khiam), chronologicky ležící mezi předchozím natufienem a následující PPNA. V lokalitách jako Mureybet a Nahal Oren lze sledovat proces, který autor označuje za symbolickou revoluci a počátky neolitického náboženství. Reprezentují jej symboly v podobě ženy a býka.

Kapitola „Začátek šíření neolitu“ se zabývá prvním šířením neolitického životního způsobu v časném PPNB (8700–7500 BC), které územně zahrnuje východní Anatolii a Levant. V tomto období se objevují první skutečné sochy nadpřirozených bytostí. Jejich funkce byla zřejmě omezena na průběh rituálů nebo ceremonií, po nichž byly sochy opuštěny, či pohřbeny v jámě (Ain Ghazal). Pro periodu PPNB v Palestině je typický „kult lebek“ s modelovanými aplikacemi. S počátkem 8. tisíciletí se objevují stavby veřejného charakteru, mnohdy spojené s kultem.

„Velký exodus“ zahrnuje události na Blízkém východě během pozdní PPNB (7500–7000 BC), a to včetně příchodu neolitiků na Kypr, rozvoje v centrální Anatolii (Çatal Hüyük), expanze na východ do syrské pouště a vzniku nomádského pastevectví. Ideologie a symboly vykazují silnou kontinuitu s předchozími obdobími (kult předků, žena-bohyně, býk...), ačkoli spolu s rozšiřováním neolitu roste i diverzifikace symbolických kulturních vzorů.

Cauvin je považován za představitele školy Annales a v jejím duchu také provádí strukturalistickou analýzu neolitizace. Pod tímto zorným úhlem se vznik a rozšiřování zemědělství jeví především jako proces poznávání, které způsobilo přelomové kulturní změny. Ty jsou dobře reprezentovány v tzv. umění tohoto období. V něm si autor všímá význa-

mu ženských sošek z Předního východu, které identifikuje s Bohyní Matkou dominující východnímu panteonu. Podle autora se tato ženská bohyně stala v průběhu vývoje vzorem pro náboženství jednoho Boha a dala základ izraelskému monoteismu. Cauvin ovšem není prvním badatelem, který se pokusil zasadit ženské sošky do nábožensko-mytologického kontextu (např. *Gimbutas 1991; Duerr 1997*).

Výsledná expanze neolitického způsobu života z místa svého zrodu bývá vysvětlována různě (např. faktory demografické – J. Ammerman a L. Cavalli-Sforza, klimatické – K. Flannery, změna využívání přírodních zdrojů – B. Hayden). Cauvin nabízí alternativní „psycho-kulturní hypotézu“, ve které zdůrazňuje, že lidé nebyli k produktivnímu způsobu hospodaření nuceni biologickým tlakem, nýbrž že šlo o záležitost svobodné volby. Autorova hypotéza kalkuluje s vnitřní potřebou neolitické kultury šířit nové ideje spjaté s náboženstvím. Tím, že nadřazuje ideovou složku neolitické kultury ekonomickým, demografickým a přírodním faktorům, se autor, snad podvědomě, hlásí k superorganické teorii kultury A. L. Kroebera. V ní jsou kulturní jevy chápány jako skutečnosti jiného řádu, jako autonomní oblast, kterou lze zkoumat pouze pomocí jí vlastních principů a zákonů. Lidé jsou sice nositeli a zprostředkovateli kultury, ale je to právě ona, která formuje jejich myšlení a vnímání. V rámci této teorie definuje Cauvin neolitickou revoluci jako proces, který jedinečně pozměnil lidské myšlení, a tím i jeho historický odraz reprezentovaný novými náboženskými idejemi a symboly. Samotný proces proměny byl dokončen před devíti tisíci lety, kdy se po celém Blízkém východě a východním Středomoří zcela etablovala rozvinutá náboženská ideologie, sociální život vesnického charakteru a zemědělská ekonomie. V této době také dochází k šíření neolitu do Evropy.

Kniha představuje nejlepší současný přehled poznatků o vzniku zemědělství a procesu neolitizace na Předním východě. Vyniká jedinečným sklobením archeologických poznatků s teoretickým modelem, který v původní zemědělské kultuře podtrhuje význam ideové složky a náboženství.

Petr Květina

Literatura

- Gimbutas, M. 1991: The language of the Goddess.* Harper Collins Publishers.
Duerr, P. 1997: Sedna aneb láska k životu. Gereon, Brno (1. vyd. Suhrkamp 1984).